

ลักษณะมนุษยนิยมในมโนทัศน์เรื่องพระเจ้าของคานธี

3.1 แนวทางพิจารณาปัญหา

การเชื่อมโยงมโนทัศน์ปรัชญามนุษยนิยมกับความคิดของคานธี เป็นเรื่องน่าศึกษามีไม่น้อย เพราะผลรวมที่งานวิจัยนี้ต้องการคือการแสดงให้เห็นปรากฏว่า แนวความคิดของคานธีมีลักษณะมนุษยนิยมและเราสามารถเรียกคานธีว่า "นักมนุษยนิยม" ได้อีกชื่อหนึ่งในบรรดาศาสนานามทั้งหลายโดยการศึกษาว่า แม้ว่าคานธีอาจปฏิเสธก็ตาม แต่ปัญหาคือควรจะเริ่มศึกษาที่จุดไหน หากการศึกษานี้เริ่มต้นอย่างไม่เหมาะสม ย่อมทำให้ผลลัพธ์ผิดไปจากที่ต้องการได้ ดังนั้นความจำเป็นในการแสวงหารากฐานทางความคิดของท่านจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะแยกออกเป็น ความคิดเห็นต่อธรรมชาติมนุษย์ บทบาทของมนุษย์ต่อการเมืองและปฏิบัติการทางการเมืองต่าง ๆ เพื่อยกฐานะของเพื่อนร่วมชาติ ตลอดจน เพื่อนมนุษย์

รากฐานความคิดทางปรัชญา ศาสนา และการเมืองของท่านอยู่ที่ "มโนทัศน์เรื่องพระเจ้า" ซึ่งจะแสดงให้เห็นปรากฏต่อไป การเสนอมโนทัศน์เรื่องพระเจ้าของคานธีจะสอดคล้องกับลักษณะมนุษยนิยมที่ว่ามนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการพิจารณาปัญหาทั้งหมด นั่นคือการไขปัญหาให้กระจ่างว่าอิสรภาพของมนุษย์ และการพิจารณาปัญหาต่างๆ ทางปรัชญานั้นก็เพื่อแก้ปัญหาให้เพื่อนมนุษย์ ทั้งหมดนี้จะปรากฏในมโนทัศน์เรื่องพระเจ้า ซึ่งเป็นลักษณะมนุษยนิยมที่มีความเชื่อในพระเจ้าโดยทั่วไปนั่นเอง

3.2 สัจจะคือพระเจ้า: แก่นความคิดทางปรัชญาและการเมืองของคานธี

3.2.1 สัจจะในความหมายเดิม

สัจจะ มาจากคำว่า "สัต" ในภาษาสันสกฤตซึ่งแปลว่า สิ่งจริงแท้ตรงข้ามกับอสัต ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่จริงแท้ ในปรัชญาอโวกะเวทานตะ อธิบายว่า สัต (Being) เป็นคำที่หมายถึงคุณสมบัติอย่างหนึ่งของพรหมัน สัตเป็นคำที่ไร้แทนจิต (Consciousness) หรืออานันตะ (Bliss) ใด ทั้งสามคำนี้ใช้บอกลักษณะของพรหมัน

อย่างไรก็ตาม ศังกรจารย์ (สุนทร ๗ รัชมี 2521: 230) นักปรัชญาในลัทธิมีมามสามมีทัศนะว่า แม้คำว่าสัต จะเป็นคำพูดที่อธิบายถึงลักษณะของพรหมันได้ที่สุด แต่ที่ภาษาพูดจะฟังเป็นไปใด แต่กระนั้นคำสามคำนี้ (สัต จิต อานันตะ) ก็ไม่อาจอธิบายถึงภาวะของพรหมันได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากสภาวะอันแท้จริงของพรหมันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือวิสัยของคำพูดนั่นเอง

คานธีได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ด้วยว่า สัต* หรือสัจจะ หมายถึง ภาวะที่เป็น ที่มีอยู่ สัจจะจึงหมายถึง "ภาวะที่เป็นอยู่" ด้วย พระเจ้ามีอยู่หรือเป็นอยู่ และไม่มีสิ่งใดที่มีอยู่เลยนอกจากพระองค์ (หมายถึง เป็น มายา) ดังนั้นยิ่งเข้าใจสัจจะมากเท่าใด เราก็นิ่งเข้าใจพระเจ้ามากเท่านั้น เราจึงต้องวางตนให้อยู่ในหลักแห่งสัจจะ

* พรหมันเป็นคุณลักษณะของความเป็นไปได้ในสากลจักรวาล พรหมันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งที่เราเรียกว่า อาตมัน ซึ่งเป็นสิ่งสมบูรณ์ ที่มีลักษณะเป็นอุตตรภาพ คืออยู่เหนือปรากฏการณ์ธรรมชาติทุกอย่าง

** สัตยังอาจหมายถึง สิ่งถาวรแท้จริง ความถูกต้อง ความฉลาด สิ่งที่มีสารัตถะในตัวเอง เหมือนกับสิ่งที่มีจริง และสิ่งที่ควรจะเป็น

3.3.2 สัจจะในทัศนะของคานธี

เนื่องจากสัจจะ แปลว่า ความจริง และรากศัพท์คือ สัตินั้นมีความหมายอย่าง ตะวันตกเท่ากับการมีอยู่อย่างสมบูรณ์ (Absolute existence) สัจจะจึงเป็นคำที่แสดง ถึงคุณลักษณะประการหนึ่งของพรหมัน คำว่าพรหมันจึงเปรียบเหมือนคำนาม ส่วนคำว่า สัจจะหรือสัตเป็นคำคุณศัพท์ ดังนั้นคำว่า สัจจะจึงไม่อาจอธิบายถึงภาวะของพรหมันได้อย่าง สมบูรณ์ทั้งหมด เหมือนกับที่เราพยายามจะอธิบายดอกกุหลาบดอกหนึ่ง เช่น มีสีแดง มีหนาม มีกลิ่นหอม เป็นต้น ทั้งหมดนี้คือคำคุณศัพท์ที่ใช้อธิบายคำนามว่า ดอกกุหลาบ แต่ก็ยังไม่อาจ อธิบายถึงดอกกุหลาบหรือความเป็นดอกกุหลาบได้อย่างสมบูรณ์ เพราะดอกกุหลาบยังมีที่เป็น สีขาว สีเหลือง สีอื่นๆ ที่จะผสมขึ้นใหม่อีกในอนาคต คำจำกัดความสั้นๆ ของดอกกุหลาบอาจ เป็นไปได้ แต่ต้องไม่ใช่คำที่อธิบายให้ทั้งหมด โดยเฉพาะเมื่อเราอธิบายให้คนตาบอดฟัง การอธิบายถึงพรหมันก็เช่นเดียวกัน พรหมันครอบคลุมการอธิบายและคำจำกัดความทุกข้อความ ไว่ และยังเป็นมากกว่าที่นอกเหนือการรับรู้ของมนุษย์และภาษาพูดอื่นจำกัดจะทำได้ ในทำนอง เดียวกันที่มนุษย์จะเปรียบเหมือนคนตาบอดเมื่อเขาบรรยายเกี่ยวกับพรหมัน

แต่คำว่า "สัจจะ" ในข้อความ "สัจจะคือพระเจ้า" นั้นถูกใช้เป็นคำนาม สัจจะ เป็นคำนามเพราะคานธีไม่ได้ใช้เป็นคำที่บอกคุณลักษณะหรือทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ของคำว่า พรหมันอีกต่อไป แต่สัจจะกลายเป็นคำที่ครอบคลุมไปถึงหลักการสูงสุดทั้งหมดด้วย และคานธี ยังพอใจที่จะกล่าวว่า "สัจจะคือพระเจ้า" มากกว่า "พระเจ้าคือสัจจะ" ด้วย (Bose 1968:4) ผู้วิจัยมีความเห็นว่า น่าจะเป็นเพราะท่านรู้สึกว่ข้อความสัจจะคือพระเจ้า มีความหมายที่ กว้างและครอบคลุมกว่าที่จะกล่าวว่าพระเจ้าคือสัจจะ ทั้งนี้ไม่ใช่ข้อความที่อ้างอิงหลักการก วิทยา แต่เพื่อเน้นถึงคำว่า "สัจจะ" ให้มีความหมายแทนสิ่งสูงสุดของทุกศาสนา

ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นคำว่า "พระเจ้า" (God) หรือพรหมัน ที่สองคำนี้อาจมีความ หมายแตกต่างกันตามรากศัพท์ของคำว่าพระเจ้าในศาสนาคริสต์ หรือคำว่าพรหมันในศาสนาฮินดู ทั้งคำว่า "พระเจ้า" และ "พรหมัน" ยังไม่สำคัญเท่ากับว่าเราต้องทำความเข้าใจต่อ "สัจจะ" ที่มี ความหมายตามที่คานธีนิยามขึ้นใหม่

และสำหรับคำว่า "พระเจ้า" ในข้อความ "สัจจะคือพระเจ้า" นั้น คำว่า "พระเจ้า" น่าจะเป็นคำกลางๆ ที่สื่อถึงคนทั่วไปไม่ว่าชนชาติใดให้เข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงถึง อิทธิพลทางความคิดที่คานธีได้รับจากการศึกษาศาสนาและปรัชญาทางตะวันตก แต่อย่างไรก็ตาม

แม้ว่าในทัศนเรื่องพระเจ้าของคานธีซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป จะแสดงถึงอิทธิพลทางความคิดที่ได้รับจากทั้งตะวันตกและตะวันออกปะปนกัน ก็ยังคงอยู่ในความหมายของสัจจะเป็นแก่นความคิดของคานธี

สัจจะในทัศนะของคานธีเป็นความจริงในลักษณะปรนัย คือเป็นความจริงสูงสุด ยิ่งใหญ่ที่สุด อยู่เหนือสิ่งอื่นๆ มนุษย์ตระหนักถึงสัจจะแต่ไม่รู้วาทะทั้งหมดของสัจจะเป็นอย่างไร แต่โดยเหตุที่สัจจะเป็นภาวะอันสมบูรณ์ที่รองรับความมีอยู่ของสิ่งไม่สมบูรณ์ทั้งหลาย สิ่งไม่สมบูรณ์จึงต้องกินรันทึ่งมุ่งสู่ความสมบูรณ์ และในบรรดาสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ มนุษย์มีวุฒิภาวะพร้อมที่สุดที่จะรู้ตระหนักถึงสัจจะในฐานะเป้าหมาย และยังสามารถตระหนักถึงวิถีทางในการบรรลุเป้าหมายนั้นด้วย คานธีจึงถือว่าความมุ่งมั่นที่เพียรที่จะส่องแสวงหาสัจจะ (Weber 1986:964)

คานธีเสนอวิถีทางที่จะบรรลุสัจจะนี้แตกต่างกันอยู่บ้าง ในบางที่ท่านกล่าวว่า "อหิงสา" เป็นวิถีทางในการเข้าถึงสัจจะ แต่ในบางที่ท่านกล่าวว่า การเข้าถึงสัจจะต้องอาศัย "สัมพัทธสัจ" แต่คุณวิชัยมีความเห็นว่าการกล่าววาทะอหิงสาเป็นวิถีทางในการเข้าถึงสัจจะนี้มีขอบเขตกว้างกว่า การกล่าววาทะการเข้าถึงสัจจะต้องอาศัยสัมพัทธสัจ จึงจะแสดงให้ปรากฏดังนี้

ในกรณีของ "อหิงสา" ท่านเสนอว่าอหิงสาเป็นวิถีทางที่จะเข้าถึงสัจจะดังนี้

มันก็เหมือนกับบ้านสองบ้านตรงเคียงกัน หรือไม้ที่เหมือนกับแผ่นโลหะกลมที่มีผิวหน้าเรียบ โยเยปรจากลวดลายใดๆ ใครจะพักใว้หากันใหม่เป็นกันหนาและกันหลัง, อหิงสาคือวิธีการ สัจจะเป็นเป้าหมาย นั่นคือสิ่งที่เรียกว่าวิธีการทองอยู่ภายในวิสัยที่เราจะเข้าถึงได้ ถ้าเราเอาใจใส่วิธีการ, เราก็จุดเขาถึงจุดหมายใดไม่ช้าก็เร็ว เมื่อสามารถเข้าใจถึงกล่าวนี้แล้ว ชัยชนะสุดท้ายจะเป็นของเราแน่นอน

(Weber 1986:963-964)*

อ้างจากหนังสือ From Yeravda Mandir (Gandhi 1932:6)

อหิงสาหมายความว่า "ไม่ทำร้าย" (non - injury) และหากแปลตาม
 ตัวอักษรก็หมายถึง "ไม่ฆ่า" (non - killing) ในระบบความคิดของคานธี อหิงสา
 ปรากฏเด่นชัดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ และการเมือง โดยเฉพาะเป็นวิธีการ
 ก่อสู่ทางการเมืองที่ทรงอิทธิพลยิ่งวิธีหนึ่ง แต่เมื่อคานธีนำมาอธิบายใหม่ในเรื่องความ
 สัมพันธระหว่างสัจจะและอหิงสา และอหิงสาในฐานะที่เป็นวิถีทางในการ เข้าถึงสัจจะ
 คานธียกให้อหิงสาขึ้นมาในฐานะเท่ากับ เป้าหมาย คือสัจจะเลยที่เดียว

การกล่าวว่าสัจจะ และอหิงสาเปรียบเหมือนคานสองคานของ เหรียญเดียวกัน
 ย่อมหมายถึงว่า ทั้งสัจจะและอหิงสาคือความจริงที่ยิ่งใหญ่เท่าเทียมกัน เพียงแคปรากฏ
 ออกในธรรมชาติแตกต่างกัน สัจจะเป็นส่วนที่ไม่ปรากฏ อหิงสาคือส่วนที่ปรากฏ
 ในธรรมชาติ หากเราเปรียบเทียบกับที่คานธีเริ่มมาแต่คนว่า "สัจจะเป็นพระเจ้า" ย่อม
 มีนัยต่อไปอีกกว่า "อหิงสาคือพระเจ้า" เช่นนั้นหรือ คำถามนี้จะต้องค้นหาคำตอบ
 กันต่อไปอีก

ส่วนการกล่าวว่าสัจจะเป็นเป้าหมาย อหิงสาคือวิถีทาง น่าจะขัดแย้งกับการ
 เปรียบเทียบเรื่องสองคานของ เหรียญเดียวกัน โดยทั่วไปเราจินตนาการถึง เป้าหมาย
 ว่าต้องเป็นสิ่งสมบูรณ์ จุดมุ่งหมายที่เรามุ่งไปถึงย่อมสร้างความพึงพอใจ ยิ่งจุด
 มุ่งหมายนั้นเป็นสิ่งสูงสุดของสรรพชีวิต การบรรลุจุดหมายย่อมสร้างความพึงพอใจให้
 แก่เราจนถึงระดับที่เกินแห่งความเป็นตัวเราเลยที่เดียว ส่วนวิธีการนั้นเล่า บางคน
 เชื่อว่าวิธีการจะเป็นอย่างไรก็ได้ ขอเพียงให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการก็แล้วกัน จึง
 ปรากฏว่าจุดหมายนั้น "ดี" แต่วิธีการอาจไม่ดีเท่า หรือ "เลว" ในขณะที่บางคน
 เชื่อว่าการบรรลุจุดหมายที่ดี ย่อมต้องอาศัยวิธีการที่ดีด้วย กรณีนี้ทั้งจุดหมายและวิธีการ
 "ดี" เท่ากันหรือไม่ คำตอบคือเป็นไปไม่ได้ บางคนเสนอว่า วิธีการที่ดีเท่ากับบรรลุ
 จุดหมายไปแล้วครึ่งหนึ่ง ข้อเสนอที่ยืนยันว่าวิธีการและเป้าหมายนั้นไม่เท่ากัน หากว่า
 เป้าหมายของเราคือยอดเขาสูงแห่งหนึ่ง การค้นพบเส้นทางป็นเขาที่ถูกคองยอมนำเรา

ไปสู่ออกเขาได้ แต่การเดินทางของเราไม่ได้บอกว่าเราได้อยู่ที่ออกเขาแล้ว หากเรายอมรับว่ามนุษย์ไม่ได้มีความสมบูรณ์แบบมนุษย์ในอุดมคติ (Ideal Man) ยังไม่มีใครที่พร้อม แต่เรากำลังแสวงหา "ความดี" กันอยู่ นั่นคือยังไม่มีใครบรรลุเป้าหมาย (หรือหากมีก็บอกไม่ได้) และสำหรับมนุษย์ผู้ยังไม่สมบูรณ์พร้อม การแสวงหาของเขา ย่อมไม่สมบูรณ์เช่นเดียวกัน ดังนั้นหากเรายอมรับว่ามีความแตกต่างระหว่าง "การเข้าถึงความดี" กับ "ความดี" วิธีการย่อมแตกต่างกับเป้าหมายด้วย

ตัวอย่างเช่น มโนธรรมหรือมาตรฐานทางศีลธรรม มโนธรรมเป็นเสียงเรียกร้องจากภายใน แต่มาตรฐานทางศีลธรรมเรารู้สึกว่าอยู่ภายนอกตัวเรา เมื่อมโนธรรมเรียกร้องให้เราทำความดี เราเห็นชอบที่เราจึงให้ทาน การให้ทานของเราทำให้เราเข้าใกล้มาตรฐานทางศีลธรรมมากขึ้น เพราะเรารู้ว่าการให้ทานที่เราทำไปเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยจริง ๆ เมื่อเทียบกับมาตรฐาน แต่เป็นไควว่าขณะที่เราทำทานนั้นเพียงชั่วขณะที่เราสำนึกถึงความยิ่งใหญ่ เบี่ยมสุขอย่างยิ่งของการทำความดี แต่เราทำความดีเพื่อที่จะอยู่ที่มาตรฐานหรือ "ความดี" นั้นตลอดไปมิใช่เพียงชั่วขณะ เราจึงต้องการทำสิ่งที่มีความดีคือไปเรื่อย ๆ สะสมหรือพัฒนาจนถึงขั้นสูงสุด ซึ่งในแง่นี้เปรียบเทียบไควว่า มาตรฐานทางศีลธรรมคือ สัจจะ และการทำทานคือวิถีทางการเข้าถึงสัจจะ

อหิงสาจึงไม่ใช่สัจจะ ในความหมายเปรียบเทียบว่าเป็น ค้านสองค้านของเหรียญเดียวกัน อหิงสาอาจกลายเป็นสัจจะไควก็เพียงชั่วขณะ สัจจะค้างอยู่ตลอดเวลา มิใช่เป็นครั้งคราว เมื่อใดที่มนุษย์ปฏิบัติอหิงสาอย่างค่อเนื่องจนถึงระดับหนึ่งนั้น จึงจะกระโดดไปสู่สัจจะไคว โดยเป้าหมายเช่นนี้แหละที่มนุษย์ต้องปฏิบัติอหิงสาอยู่เป็นนิ

จะเห็นไควว่าคำอธิบายของคานธีในเรื่องสัจจะเป็นความจริงในลักษณะปรนัย อันเป็นผลให้สัจจะเป็นเป้าหมายของการค้างอยู่ของมนุษย์นั้น คือข้อเสนอที่สามารถพิจารณาได้ แต่เมื่ออธิบายให้เราให้ความสนใจมากขึ้นเกี่ยวกับสัจจะในฐานะเป้าหมาย โดยยกอหิงสาอธิบายเปรียบเทียบว่าเป็นสัจจะเช่นเดียวกัน แต่เป็นวิถีทาง น่าจะเป็นจุดบกพร่อง ทำให้เรามีความเข้าใจความคิดของท่านพรวามัวไป ในระบบความคิดทางปรัชญาของท่านมีส่วนที่อธิบายเกี่ยวกับสัจจะ ในแง่ของเป้าหมายและวิธีการเข้าถึง

สัจจะใดที่กว้างคือ การอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่างสัมพัทธสัจ (relative truth) และ ปรมาตตสัจ (Ultimate truth)

3.2.3 ความแตกต่างระหว่างสัมพัทธสัจ และปรมาตตสัจ

ความเข้าใจ "สัจจะ" สัมพันธ์กับการเล็งเห็นความแตกต่างระหว่างสัมพัทธสัจ และปรมาตตสัจควย

คานธี (2529: 45) กล่าวว่า

...ข้าพเจ้าบูชาพระผู้เป็นเจ้าในฐานะที่เป็นความจริงแท้เท่านั้น ข้าพเจ้ายังไม่บูชาพระองค์ท่าน, ทว่ากล่าวถึงแสงสว่างของพระองค์ท่านอยู่ ข้าพเจ้าพร้อมที่จะเสียดสละทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าพเจ้ารักที่สุดเพื่อการแสวงหาสิ่ง... แต่ทว่าความโศกที่ข้าพเจ้ายังไม่บรรลุถึงปรมาตตสัจ ความนั้นข้าพเจ้าก็จำกัดอยู่กับสัมพัทธสัจตามความเข้าใจของข้าพเจ้า

ในระหว่างนี้สัมพัทธสัจจะเป็นประทีปส่องทาง อีกซึ้งเป็นโล่และเกราะคุ้มภัยให้แก่ข้าพเจ้า... ในถวาทกล่าวไปข้างหน้านี้มีบ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าได้เห็นปรมาตตสัจ คือพระผู้เป็นเจ้าอย่างเลื่อน ๆ รวง ๆ และทุกวันทุกเวลา ความเชื่อมั่นโศกโศกในในตัวข้าพเจ้าว่าพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่แท้จริงและเที่ยงธรรม สิ่งอื่น ๆ นอกนั้นล้วนเป็นเท็จทั้งสิ้น...

เนื่องเพราะมนุษย์อยู่บนหนทางแห่งการแสวงหาความจริง คานธีจึงจำเป็นต้องแยกความแตกต่างของสัจจะให้ปรากฏในสองระดับ คือระดับปรมาตตสัจที่มนุษย์ไม่อาจเข้าถึงได้ และระดับสัมพัทธสัจที่มนุษย์รู้จัก ซึ่งเท่ากับคานธีเชื่อว่าสัจจะยอมเป็นทั้งสิ่งที่ปรากฏ และไม่ปรากฏในธรรมชาติ และส่วนที่ปรากฏคือสัมพัทธสัจนี้ยอมเป็นวิถีทางในการค้นพบปรมาตตสัจได้ ส่วนการกล่าวว่าในการก้าวไปข้างหน้านี้มีบ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าได้เห็นปรมาตตสัจคือพระผู้เป็นเจ้าอย่างเลื่อน ๆ รวง ๆ น่าจะแสดงว่าสัจจะสูงสุดคือปรมาตตสัจ แตกต่างกับสัมพัทธสัจที่ระดับ และสิ่งจริงแท้ที่เราเรียกว่า "สัจจะ" หรือ สัจจะในข้อความ "สัจจะคือพระเจ้า" น่าจะเป็นปรมาตตสัจนั่นเอง

ถ้าเช่นนั้น สัมพัทธสัจ คือ "สัจจะ" ที่เป็นสัจ หรือความจริงแท้หรือไม่
ความจริงแท้จะทอนตัวเองลงไหม คำตอบคือ สิ่งที่เป็นความจริง ไม่น่าจะลดตัวเองลง
เป็นสิ่งที่จริงน้อยกว่าเดิม หรือไม่จริง เพราะสัจจะบังลักษณะเชิงปรนัยไว้แล้วแต่คน
ว่าความมีอยู่ของสัจจะนั้นสมบูรณ์และไม่ขึ้นต่อใคร แต่มีอยู่ด้วยตนเอง และคานธียังย้ำ
เสมอว่าสัจจะมีฐานะเป็นเป้าหมาย ดังนั้นความจริงย่อมเป็นความจริงเสมอ ไม่มี
ที่จริงน้อยกว่า หรือจริงมากกว่า แต่จริงที่สุด

สัมพัทธสัจจึงยอมไม่ใช่ "สัจจะ" ในความเข้าใจแบบอภิปรัชญา เพราะ
ความแตกต่างที่ระดับยอมมีนัยต่อไปว่า เมื่อสัจจะเป็นสิ่งจริงแท้ สิ่งอื่น ๆ นอกนั้นล้วน
เป็นเท็จทั้งสิ้น เมื่อสิ่งหนึ่งมีระดับที่ต่ำกว่าสัจจะ สิ่งนั้นยอมเป็นเท็จ และสัมพัทธสัจ
ก็เช่นเดียวกัน แต่เพราะสัมพัทธสัจคือ วิถีทางอันถูกต้องเพื่อเข้าถึงปรมาตมสัจ จึงมี
ความจริงอยู่ในตัวเหมือนกับที่มนุษย์มีอาตมอันอยู่ในตัว จึงทำให้ปฏิบัติและมีความเชื่อ
ในสัมพัทธสัจใดคนพบปรมาตมสัจในบางครั้งบางคราว

ที่น่าสังเกตก็คือ ทำไมสิ่งทีจริงแท้ เช่นสัจจะ หรือพระผู้เป็นเจ้าจึงยอมให้
มีสิ่งเท็จ ความไม่จริง หรือมายาปรากฏได้ ขอเขียนที่เด่นชัดในส่วนนี้ของคานธีไม่มี
ปรากฏ แต่ในศาสนาฮินดูจะแสดงไว้ชัดเจนว่าเป็นเพราะปรมาตม หรือพระผู้เป็นเจ้า
สูงสุดตั้งจิตว่าบัดนี้เราจะปรากฏเป็นสิ่งมากมาย ดังนั้นสรรพสิ่งต่าง ๆ จึงปรากฏ
สวนของพระผู้เป็นเจ้าอยู่ในตัวเองที่เรียกว่า "อาตมัม" หรือ "ชีวาตมัม" ในปรัชญา
อโหวตะเวทานตะ (สุนทร ณ รั้งมี 2521: 256 - 264) ซึ่งคานธียอมรับว่าตนมี
ความเชื่อในลัทธินี้ (Bose 1968: 25) * อธิบายว่าตัวตนอันแท้จริงหรืออาตมัมซึ่ง
ดำรงอยู่ในลักษณะของสิ่งซึ่ง เป็นเอกภาพกับสิ่งสมบูรณ์หรือพรหมัน สิ่งนี้ดำรงอยู่เหนือ
โลกียสัจจตลอดนิรันดร์กาล

ดังนั้นจึงนำไปได้ว่าคานธีจะมีความเชื่อมั่นแน่นแฟ้นเกี่ยวกับโลกเชิงอภิปรัชญา
ในแบบปรัชญาอโหวตะเวทานตะซึ่งมีทัศนะว่าโลกเป็นสิ่งที่ไม่จริงแท้เฉพาะในชั้น

* อ้างจากวารสาร Young India (4 ธันวาคม 1924) หน้า 398.

โลกุทธระเท่านั้น ส่วนในชั้นโลกียะ โลกเป็นสิ่งที่มียุ่จริงตามสภาพที่ปรากฏให้
เราเห็นด้วยประสาทสัมผัส (สุนทร ๗ รัชชี่ 2521: 256)

โดยพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับโลกเช่นนี้จึงทำให้คานธีสามารถแบ่ง "สัจจะ" ออก
เป็นสัมพัทธสัจและปรมาตตสัจได้ และการแบ่งเช่นนี้ไม่ใช่การแบ่งความจริงในเชิงอภิปรายญา
แต่เป็นการเสนอวิธีการในการมองปัญหาที่จะช่วยให้เราเข้าถึงสัจจะหรือปรมาตตสัจได้ วิธี
การมองปัญหาที่แบ่งความจริงเป็นสัมพัทธสัจและปรมาตตสัจนั้นทำให้ความเข้าใจในสัมพัทธสัจกาน
หนึ่งนำไปสู่การรู้ตระหนักในพระเจ้า และกานหนึ่งพัฒนาไปสู่ความคิดเห็นต่อจริยศาสตร์ และ
การเมือง

3.2.4 สัมพัทธสัจ: การเข้าถึงความจริงที่องอาศัยความศรัทธา

โดยเหตุที่หลักการมนุษยนิยมให้ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ และโดยเฉพาะ
นักมนุษยนิยมที่เชื่อในพระเจ้าจะ เน้นว่าความสามารถและความริเริ่มของมนุษย์ในโลกนี้อยู่ใน
ขอบเขตของความศรัทธาในศาสนา คำอธิบายและขอยืนยันต่อความถูกต้องของสัมพัทธสัจที่
คานธีพยายามแสดงให้เห็้นนั้นมีความสอดคล้องกับหลักการนี้ด้วย

เมื่อสัจจะหรือปรมาตตสัจเป็นความจริงทางปร นัยที่มนุษย์ส่วนมากไม่อาจเข้าถึงได้
เพราะความไม่สมบูรณ์ของมนุษย์และอวิชา สัมพัทธสัจเท่านั้นที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงปรมาตตสัจ
ได้โดยการปฏิบัติหรือการทดลองตรวจสอบด้วยประสบการณ์ว่าสิ่งใดควรเป็นสัจจะหรือสัจ
การทดลองจากประสบการณ์ว่าตนเองมีความก้าวหน้าขึ้นหรือไม่ในการเข้าถึงความจริงนั้น
คานธีอาศัยความศรัทธาเข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

ก. ศรัทธาสำคัญต่อการแสวงหาความจริง

คานธีทดสอบความจริงโดยอาศัยความศรัทธาต่อพระเจ้า ดังที่คานธีกล่าวว่า

ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระองค์ ข้าพเจ้าไม่รู้จักพระองค์
แต่ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นในศรัทธาปลุ่หาที่โลกมีต่อพระเจ้า
และโดยเหตุที่ศรัทธาของข้าพเจ้าไม่มีวันเสื่อมรางทมคสัน
ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า ศรัทธาก็คือประสบการณ์นั่นเอง

(คานธี 2529: 364)

การถือว่าศรัทธาคือประสบการณ์ ก็คือการใช้ศรัทธาเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู
เครื่องมือหนึ่ง เมื่อคานธียกย่องความศรัทธา จึงต้องอธิบายถึงความเป็นไปไ้ของศรัทธา

ท่านเชื่อมความศรัทธาเข้ากับกรทดลองที่ใช้ชีวิตทั้งชีวิตเป็นเดิมพัน โดยใช้วิถีชีวิตแบบ ศาสนิกชนชาวอินเดียนครุเครงครัด ตลอดจนการปฏิบัติการทางการเมืองด้วยวิธีการอหิงสา เป็น มหิทธิสุดของมนุษย์คนหนึ่งที่จะตัดสินใจใช้ชีวิตของตนเองในการแสวงหาสัจจะ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่คานธีอธิบายว่าศรัทธาก็คือประสบการณ์นั้น น่าจะหมายถึงประสบการณ์ของการใช้ชีวิตที่ผู้อื่นสามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างได้ เหมือนกับที่ประสบการณ์ในชีวิต ของท่านในอดีตนั้นเป็นแบบอย่างให้การแก้ปัญหาในชีวิตปัจจุบันได้ ซึ่งแตกต่างจากการอธิบาย ถึงคำว่า ประสบการณ์ ในวิทยาศาสตร์ ประสบการณ์ที่ท่านหมายถึงจึงไม่อาจไปเปรียบกับ ประสบการณ์ ที่วิทยาศาสตร์หมายถึงได้

อย่างไรก็ตามเหตุผลที่คานธียกย่องให้ศรัทธาสำคัญต่อการแสวงหาความจริงนั้น ไม่ใช่เรื่องที่น่าอึ้งหลักการแห่งเหตุผล แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะเป็นเรื่องของ การตัดสินใจที่ เลือกจะมีความเชื่อในพระเจ้ามากกว่าที่จะเลือกการไม่มีความเชื่อในพระเจ้า

การตัดสินใจที่จะมีความเชื่อในพระเจ้านั้นไม่ใช่เรื่องเล่นๆ วิลเลียม เจมส์ นัก ปฏิบัตินิยมคนหนึ่ง (แผนกปรัชญา: 9) อธิบายว่า การตัดสินใจที่จะเชื่อนั้นต้องเกิดจากการใคร่ ครวญพิจารณา (แม้ขั้นต้นของการพิจารณานี้จะไม่ดำเนินไปตามหลักสูตรตรรกะก็ตาม) ตลอดจนกล้าที่จะเสี่ยงในการเลือกเชื่อในสิ่งนั้น และทำให้สิ่งนั้นเป็นจริงและสมบูรณ์ขึ้นมาได้ เจมส์เปรียบเทียบประสบการณ์ในการสร้างความเชื่อนี้กับเรื่องของความรัก เขาได้สมมติการณ์ว่า ชายหนุ่มคนหนึ่งปรารถนาจะรู้ว่า สาวบางตรงข้ามรักเขาหรือไม่ เราสมมติต่อไปว่าหล่อนรัก เขาแต่เขาไม่รู้ จากท่าทางของหล่อน เขาคิดว่าหล่อนไม่ใคร่รักเขา ความไม่แน่ใจในท่าทีนี้ ทำให้เขาไม่กล้าเอ่ยปากฝากรักหรือก้าวเขาไปทำความรู้จักด้วย กรณีของความไม่แน่ใจอาจ ทำให้เขา "สูญเสียความจริง" ในข้อที่ว่าหล่อนรักเขาไป แต่ถ้าเขาเลือกที่จะ เชื่อว่าหล่อน รักเขา เขาก็กล้าที่จะดำเนินการขั้นตอนไปจนความรักนั้นกลายเป็นความสมหวัง เพราะความ จริงนั้นปรากฏเมื่อเรายอมเสี่ยงที่จะทำอะไรบางอย่าง

ในเรื่องของความศรัทธาก็เช่นเดียวกัน ความเชื่อในพระเจ้าทำให้พระเจามีตัวตน ขึ้นมา มีไรด้วยการสร้างจินตนาการของเรา แต่ความเชื่อนั้นผลักดันให้เราค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้ว ความจริงบางอย่างมักจะวิ่งหนีเราไปข้างหน้าเสมอ จนกว่าเมื่อใดที่เรากล้าเสี่ยงก้าวกระโดด ยาวๆ ไปจับมันนั้นแหละ เราจึงจะรู้ว่ามันคืออะไร ถ้าความศรัทธาจะสำคัญคือ การแสวงหา ความจริง ก็ต้องเป็นเพราะเหตุผลนี้ประการหนึ่ง

ข. ศรัทธาคือการทดลองความตั้งใจ กับสถานการณ์ในชีวิต

เมื่อคุณนึกได้ว่า ข้าพเจ้าทดลองความจริง ท่านหมายถึงการนำศรัทธายึดมั่นในพระเจ้าไปใช้ในการดำเนินชีวิต ในสถานการณ์หนึ่งเมื่อต้องเลือก เราสามารถตัดสินใจว่าจะเลือกด้านใดซึ่งเข้าใกล้สิ่งจะมากที่สุด คือยึดสัมพัทธสัจหรือความจริงอันเป็นผลที่ไต่จากการทดสอบศรัทธากับการตัดสินใจในประสบการณ์ต่างๆ นั้นเอง

โดยเหตุนี้ หากว่าเรายอมรับว่าการทดสอบศรัทธากับสถานการณ์ที่เป็นจริงในชีวิตคือการยึดสัมพัทธสัจ ประสบการณ์นี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต แก้ไขปัญหาของชีวิต และก้าวไปข้างหน้าสู่จุดหมายของชีวิตใด ประสบการณ์จากการทดลองใช้ชีวิตของท่านนั้น ควรถูกถือเป็นข้อเท็จจริงหรือตัวอย่างหนึ่งที่บุคคลอื่นจะยึดถือเป็นแบบอย่างได้

3.3 ทัศนะเรื่อง "พระเจ้า" (God)

แม้ว่าหลักการสำคัญในความคิดของคานธีจะอยู่ที่ความเชื่อเรื่อง "สัจจะคือพระเจ้า" แต่การแสวงหาความคิด และการใช้ชีวิตของท่านอิงอยู่กับการอ้างนามพระผู้เป็นเจ้าเสมอ และโดยที่หลักการเรื่องสัจจะคือพระเจ้า มีลักษณะของพื้นฐาน อภิปรายของฮินดู ที่เติบโตขึ้นเป็นวิธีการ มองปัญหาเฉพาะตัวของคานธี เราอาจพิจารณาได้ว่าวิธีการมองปัญหาของคานธีมีลักษณะที่เปิดกว้างพอสมควร ที่ทำให้มโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าของท่านรับเอาอิทธิพลปรัชญาและศาสนาอื่น โดยเฉพาะศาสนาคริสต์มารวมไว้ด้วย อย่างไรก็ตามความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องพระเจ้าของคานธี คือ

ก. มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าอยู่ในหลักการเรื่อง "สัจจะคือพระเจ้า"

ข. คุณสมบัติและลักษณะของพระเจ้าเกี่ยวข้องกับความคิดทางจริยศาสตร์และการเมือง หรืออาจกล่าวได้เป็นเรื่องเดียวกัน ความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงมโนภาพเกี่ยวกับพระเจ้า เปรียบเหมือนการบรรยายความคิดทางจริยศาสตร์และการเมือง ในอีกรูปแบบหนึ่ง

การที่จะทำความเข้าใจมโนทัศน์ทั้ง 2 ประการนี้ สมควรสืบค้นเข้าไปถึงอิทธิพลบางประการที่มีผลต่อความคิดของท่าน ดังต่อไปนี้

3.3.1 การศึกษาศาสนากับพวกธีโอโซฟี (Theosophy)

ชีวิตในปฐมวัยของคานธีเกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูนิกายไวษณพที่บูชาพระวิฆณุ ประจวบกับที่มารดาของท่านมีจริยาวัตรที่เคร่งครัดและศรัทธามั่นในศาสนาซึ่งประทับ อยู่ในใจท่านอย่างลึกซึ้ง แต่อย่างไรก็ตามความสนใจในศาสนาของท่านเป็นไปตาม วัตรประเพณี ยังไม่มีความสนใจใฝ่ส่วนลงในคัมภีร์และคำสอนอย่างลึกซึ้ง ความสนใจ ต่อศาสนาอยู่ในขั้น "กระโถก" ไปสู่การศึกษาอย่างจริงจังที่ประเทศอังกฤษ เมื่ออายุ เขายี่สิบปี และที่นำสนใจก็คือ การเข้าใกล้ศาสนายิ่งขึ้นของคานธีเริ่มจากการสนทนา กับพวกนิยมลัทธิธีโอโซฟี (Theosophy) ซึ่งเป็นลัทธิและขบวนการเพื่อรวมศาสนา ที่สำคัญ ๆ ของโลกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (คานธี 2529: 94) พวกเขามีส่วน กระตุ้นให้คานธีกลับไปค้นหนังสือเกี่ยวกับศาสนาฮินดูมาอ่านใหม่ โดยเฉพาะคัมภีร์ ภควัทคีตา และคลายจากความเข้าใจผิดที่ว่า ศาสนาฮินดูเต็มไปด้วยความมั่งงาย ซึ่งมีชัชนารีในประเทศอินเดีย เป็นผู้ผูกให้ฟังในวัยเด็ก นอกจากนี้ยังศึกษาคัมภีร์ไบเบิล โดยเฉพาะบทคำเทศน์บนภูเขา (The Sermon on the Mount) ศึกษาศาสนาพุทธ จากหนังสือประทีปแห่งทวีปเอเชีย (The Light of Asia) ของเซอร์เฮ็คคิน อาร์โนลด์ และชีวประวัติของศาสนาองค์อื่น ๆ ในระยะนั้นท่านได้เริ่มพยายามที่จะ ประสานคำสอนของศาสนา เขาคายกันแล้วในลักษณะของการเล็งเห็น "ลักษณะสากล" ที่ทุกศาสนาต่างมีเหมือนกัน คานธีกล่าวว่า

สมองอันเยาว์วัยของข้าพเจ้าพยายามที่จะผสมผสานคำสอนของ คัมภีร์ภควัทคีตาของหนังสือประทีปแห่งเอเชีย และของคำเทศน์ บนภูเขา ให้เขาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ข้าพเจ้ารู้สึกว้า จากธรรม หรือ การเสียดสละเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดในบรรดาคำสอน ของศาสนาทั้งหมด (คานธี 2529: 97)

แต่อย่างไรก็ตามท่านตั้งใจมั่นว่า ความสนใจศึกษาศาสนาของท่านต้องเป็น ไปด้วยจิตใจอันเที่ยงตรง ไม่คิดเปลี่ยนใจไปนับถือศาสนาอื่นก่อน จนกว่าจะได้ศึกษา ศาสนาของตนเองแล้วอย่างสมบูรณ์ และโดยเฉพาะประสบการณ์ในอาฟริกาใต้ที่ แวดล้อมไปด้วยเพื่อนต่างศาสนา และชักชวนให้เปลี่ยนศาสนานั้น คานธีมีความลำบาก ใจมากจนต้องขอคำปรึกษาจากเพื่อนชาวฮินดูคนหนึ่ง และได้รับคำตอบว่า

"คว้ายจิตใจอันเต็มไปคว้ายอุเบกขาธรรม ผมเชื่อว่าไม่มีศาสนาอื่นใดที่มีความล้ำลึก ความสุขุมและความเชื่อแผ่ เช่นศาสนาฮินดู" (คานธี 2529: 182) ข้อความนี้ แสดงถึงการยกย่องศาสนาฮินดูมากกว่าศาสนาอื่น ซึ่งน่าจะเป็นในแง่ของการยืนยันว่า ศาสนาฮินดูเข้าถึงความจริงใดมากกว่า หรือลึกซึ้งกว่า มากกว่าที่จะบอกว่าศาสนาอื่น ๆ

ผิด

ขณะที่พวกซีไอไอพี มีสมมติฐานว่าทุกศาสนาน่าจะมี "ส่วนดี" เหมือนกัน พวกเขาจึง เชื่อต่อไปว่าทุกศาสนาน่าจะรวมกันได้ โดยเสนอความคิดเรื่องศาสนาสากล หรือการรวมศาสนาทั้งหมดเข้าด้วยกัน แต่เพราะคานธียังคงมีหลักการทางศาสนาที่มั่นคง มาก ทำให้ยังสังเกตเห็นความแตกต่างของศาสนาในเรื่องของ "ระคับการเข้าถึงความจริง" และสภาพทางจิตใจที่แตกต่างกันอันทำให้แนวโน้มที่จะยอมรับนับถือศาสนาที่ แตกต่างกันออกไปควาย

แต่สิ่งที่คานธีได้จากการศึกษาศาสนาต่าง ๆ ก็คือ การสັกักเอาแก่นแท้ของ หลักคำสอนนั้นออกมา ไม่ว่าจะเป็ศาสนาเชิงเทวนิยม หรือ อเทวนิยม โดยทำหน้าที่ คล้ายกับพวกซีไอไอพี ที่วางตำแหน่งตัวเองไว้ในที่เป็นกลาง โดยมองว่าแท้จริงแล้ว ทุกศาสนาไม่ไคมีความแตกต่างกัน แต่มีความจริงแท้ "เปรียบเหมือนกับพฤษชาติ ใหญ่ที่มีกิ่งก้านมากมาย ในรูปของกิ่งก้าน ท่านอาจจะพูดไควว่ามีหลายศาสนา แต่ ในรูปของพฤษชาติแล้ว มีเพียงศาสนาเดียวเท่านั้น" (คานธี 2523: 161) และ ท่านยืนยันว่า "พื้นฐานรวมที่สำคัญและประเสริฐสุดในคำสอนของศาสนาเหล่านั้นก็คือ สัจจะ ไคแก่การยึดมั่นในความจริง" (คานธี 2521: 36) ไม่ใช่การรวมศาสนา เข้าด้วยกัน แต่เป็นการเล็งเห็น ลักษณะรวม ในแต่ละศาสนา

ความแตกต่างทางศาสนาที่มีอยู่ ล้วนยืนยันหลักการพื้นฐานเดียวกันแน่หรือ ระหว่างศาสนาที่มีพระเจ้า และไม่มีพระเจ้านั้น ประสบการณ์สูงสุดทางศาสนาของตน เป็นประสบการณ์ที่มีเอกภาพแน่หรือ นั่นคือทุกศาสนาต่าง "เห็น" ในสิ่งที่คานธีเล็งเห็น คือ สัจจะ เหมือนกันไม่ว่าจะเรียกว่าอะไรก็ตามในศาสนานั้น ๆ ในเรื่องนี้น่าจะไคมี การโต้แย้งกันอยู่อีกมาก แก่นแท้ของคำสอนในแต่ละศาสนาที่ถูกนำมาประมวลไว้ใน เรื่องมนทัศน์ของพระเจ้าควรจะเป็นเรื่องหลัก 2 เรื่องคือ การเสียสละและความรัก

ก. การเสียสละ

คานธีเห็นว่าทุกศาสนาต่างเพ่งเล็งถึง การเสียสละว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด อาทิวาทินในคัมภีร์ภควัทคีตา หนังสือประทีปแห่งเอเชีย (The Light of Asia) ซึ่งบรรยายพุทธประวัติไว้อย่างซาบซึ้ง และบทเทศนาบนภูเขา (The Sermon of The Mount) ของศาสนาคริสต์ เป็นต้น แต่คานธีน่าจะมีความเชื่อว่า ทัศนคติของการเสียสละนี้ ศาสนาฮินดู หรือที่คัมภีร์ภควัทคีตารจนาไว้นั้น มีความลึกซึ้งอย่างยิ่ง และอาจจะลึกซึ้งกว่าศาสนาอื่น ๆ ดังที่ท่านกล่าวว่า "...ในเรื่องของความเชื่อมั่นต่อการเสียสละแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่า ชาวฮินดูมีความสูงส่งกว่าชาวคริสต์มาก"

(คานธี 2529: 181)

ส่วนความประทับใจจากหนังสือเรื่องประทีปแห่งเอเชีย น่าจะเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระพุทธรูปโอวาที่ซึ่งปรากฏอยู่ในใบหน้าของหนังสือว่า

...เมื่อช่วยตัวเองไ้แล้ว จงช่วยผู้อื่นด้วย เมื่อคนใดขามสำเร็จถึงฝั่งไ้แล้ว ก็จงช่วยผู้อื่นขามมายังฝั่งนั้นไ้ด้วย จงบันเทาทุกข์ของคน เพื่อช่วยบันเทาทุกข์ของผู้อื่นด้วย เมื่อคนใดบรรลุถึงซึ่งพระนิพพานเค็ชชากแล้ว จงช่วยผู้อื่นไ้บรรลุถึงซึ่งนิพพานด้วย...(ฮาร์โนลด์ 2502: (7))

ซึ่งเป็นข้อความที่แสดงถึงการเสียสละอย่างสูงสุดของพระพุทธองค์ และอธิบายว่าทำไมจึงทรงสละราชสมบัติ และการครองเรือนไปแสวงหาธรรม

นอกจากนี้ในใบหน้าของหนังสือยังแสดงถึงทัศนคติร่วมสมัยในขณะนั้น ที่จะให้ความหมายใหม่ ๆ แก่ศาสนาหรือพระเจ้าว่า ความโน้มท้าวทั้งปวงของศาสนาซึ่งมีความแตกต่างแตกต่างกัน เมื่อเราพิจารณาแล้ว ก็จะเห็นแต่รูปแห่งศาสนาใหม่ที่เคร่งครัดเพียงอย่างเดียวว่า โลกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสัคโลกทั้งหลายล้วนแต่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น และควรถือว่าวิญญาณ สังขาร การรักษาสังขารให้เป็นไปด้วยความประพฤติกทางจรรยาและทางสมาคม ความเมตตาแก่

"...สำหรับข้าพเจ้า, คัมภีร์ภควัทคีตาเป็นเสมือนประทีป
นำวิถีชีวิตที่ไม่เคยพาไปสู่ความฉิบหายเลย"

ข. ความรัก

ทัศนะเรื่องความรักนี้ ปรัชญาอินเดีย ไม่ค่อยไต่กล่าวถึงตรง ๆ แต่จะ
ไข่มโนทัศน์ด้านความเมตตากรุณาเป็นหลัก เช่นที่ศาสนาพุทธเชื่อว่า "เมตตาเป็น
เครื่องค้ำจุนโลก" ในคัมภีร์ภควัทคีตาเองจะอ้าง "อหิงสา" มากกว่าพูดถึงความรัก
โดยตรงเช่นกัน ทั้งในจริยธรรมของฮินดู ยกย่อง อหิงสา ว่าเป็นจริยธรรม
ชั้นสูงสุดด้วย

ศาสนาที่กล่าวถึงความรักโดยตรงคือ ศาสนาคริสต์ เช่น หลักพรหมทาน
(Grace) ซึ่งหมายถึงความพอพระทัยที่พระเจ้าทรงมีต่อสนองความดีของมนุษย์แต่
ละคน ทรงประทานไถวญพระทัยเมตตา เหมือนกับการให้เปล่า ซึ่งมนุษย์ไม่มีสิทธิ
เรียกร้องแต่ประการใดเลย ขอความว่า "พระเจ้าทรงรักมนุษย์" จึงเกิดขึ้น

ความตายของพระเยซูชวยการอุกตริ่งกางเขน และการไถ่บาป ล้วนแสดง
ถึงความรักอย่างสูงสุดที่พระองค์มีต่อมวลมนุษย์ โดยเฉพาะนับแต่การสร้างมนุษย์ให้
เป็นตามฉายาของพระองค์ (God made man in His own image) มโนทัศน์
ความรักของชาวคริสต์เช่นนี้ คานธีรับไว้ในคำบรรยายถึงคุณสมบัติและลักษณะของ
พระเจ้า (เท่าที่มนุษย์สามารถทำได้) หลายแห่ง *

*ศึกษาเพิ่มเติมในงานของนาราวาน (Narayan 1969. 101 - 2,
159 - 160) ซึ่งรวบรวมคำบรรยายพระเจ้าที่คล้ายคลึงกับมโนทัศน์คริสเตียนไว้มาก
จากวารสาร Young India (1 ตุลาคม 1931) หน้า 287 วารสาร Harijan
(26 กันยายน 1936) หน้า 260, (24 สิงหาคม 1947 หน้า 289) และ
22 มิถุนายน 1947) หน้า 200 และ Ashram Observances in Action (1959)
หน้า 36

การยกย่องความรักระหว่างมนุษย์กันพื้นองรวมโลก เป็นสิ่งที่เราเห็นได้
ในการบรรยายของศาสนาคริสต์ และคานธี และเป็นลักษณะเด่นด้วย

สิ่งที่ปรากฏในงานวิจัยนี้คือ มโนทัศน์ความรักจะปรากฏชัดเจนในการ
บรรยายเกี่ยวกับพระเจ้า และอหิงสา คือการเชื่อมความรักที่เรามีต่อมนุษยชาติเข้า
กับความรู้อหิงสา หรือ การกระทำที่มุ่งถึงการมีอยู่ของพระเจ้าทั้งในตัวเรา
และโลกแห่งปรากฏการณ์นี้ และกลับกลายเป็นเครื่องมือในการ เปลี่ยนแปลงสังคมหรือ
ปฏิบัติการทางการเมือง อันทรงอิทธิพลยิ่งของศตวรรษ

3.3.2 อิทธิพลจากนักปราชญ์ร่วมสมัย

คานธียอมรับว่าระบบความคิดของท่านในหลายส่วนได้รับอิทธิพลจากนักคิดที่
ทรงอิทธิพลในขณะนั้น อาทิ คอลสทอย (Leo Teostory) จากหนังสือเรื่อง
อาณาจักรของพระเจ้าอยู่ภายในตัวท่านเอง (The Kingdom of God is within you)
และจอห์น รัสกิน (John Ruskin) จากหนังสือเรื่องสรโรทัย (Unto this Last)
ทั้งหมดนี้มีส่วนในการก่อรูปความคิดทางการเมือง และมีผลต่อมโนทัศน์พระเจ้าในทาง
กลับกัน

ก. คอลสทอย และอาณาจักรของพระเจ้าอยู่ภายในตัวท่านเอง

คอลสทอยเป็นทั้งกวี นักคิด นักปรัชญาของรัสเซีย ซึ่งมีชื่อเสียงมาก
ทั้งช่วงก่อนและหลังการปฏิวัติรัสเซีย และเป็นผู้นับถือที่มีความเชื่อว่า (สมุท ศิริไช:

232)

รากฐานของลัทธิความเชื่อใหม่ ซึ่งจะเหมาะสมกับความเจริญ
วัฒนาการของมนุษย์ คือศาสนาของเยซูคริสต์ เป็นศาสนาแห่งการ
ปฏิบัติใหญ่ล้นตา ไม่ใช่เพื่อสวรรค์ในโลกหน้า แต่จะให้ความสุข
ในโลกนี้ เป็นงานที่ควรทำอย่างจริงจัง เพื่อรวมมนุษย์เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันด้วยศาสนา

งานเขียนเรื่องอาณาจักรของพระเจ้าอยู่ในตัวท่านเอง เสนอว่า
พระเจ้านั้นไม่ได้อยู่ไกลในสรวงสวรรค์ หรือไม่อาจพบได้โดยความมนุษย์ แต่เรา
อาจพบพระเจ้าได้โดยคลุกคลีกับเพื่อนมนุษย์ เล็งเห็นถึงความดีงามในตัวของมนุษย์
เล็งเห็นถึงพระกรุณาธิคุณของพระองค์ และเราจะพบกับพระเจ้าได้ชัดเจนที่สุดในหมู่
ผู้ยากไร้

หนังสือเล่มนี้ประทับอยู่ในใจของคานธีอย่างถาวร ทั้งในด้านของ
นิกคิยอย่างเสรี จริยธรรมอันล้ำลึก และ "ลัทธิรักสงบตามแบบคริสต์ศาสนา"
(เคอ แมรี 2513: 420) และโดยเฉพาะการแสดงข้อยืนยันการมีอยู่ของสัจจะ
การแสดงออกของความงามและความทุกข์อันยิ่งใหญ่ ตลอดจนวิถีทางที่
มนุษย์จะปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ได้อย่างไร (Naravane 1967: 774)

ข. รัศกินกับหนังสือ "Unto This Last" (สรโรวทัย)

หนังสือเล่มนี้ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนในชีวิตของคานธี และทำให้ท่านกระจำ
แจ้งว่า "...ถ้ามนุษย์ชาติต้องการความก้าวหน้าและบรรลุในอุดมการณ์แห่งความ
เท่าเทียมกันและทางเป็นมิตรกันแล้ว ต้องยอมรับหลักการของสรโรวทัย ซึ่งแปลว่า
สวัสดิภาพของทุกคน" (คานธี 2528: คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ 1)

หลักการมีอยู่ 3 ข้อ ได้แก่

1. ความดีของปัจเจกบุคคลนั้นอยู่ในความดีของทุกคน
2. การงานของหมอกฎหมายนั้นมีค่าเท่ากับการงานของช่างตีคัม
เพราะทุกคนมีสิทธิในการประกอบอาชีพ
3. ชีวิตของคนใช้แรงงาน อันใดแก่ ชีวิตของผู้ที่ทำไร่นาและ
ประกอบกรช่างเป็นชีวิตที่มีคุณค่าเท่าเทียม

ข้อแรกนั้นจะปรากฏในความคิดของคานธีเกี่ยวกับมนุษย์
ทั้งนี้เป็นไปตามความสอดคล้องกับมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าควยที่ว่า มนุษย์นั้น कांगมา
จากพระเจ้าองค์เดียวกัน ผลแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคลคือผลของมนุษย์โดย
ส่วนรวม

ข้อที่สองและสามนั้นคือการยกย่องและให้ความสำคัญแก่ผู้ใช้แรงงาน และ
ยกย่องการใช้แรงงานว่ามีคุณค่าสูงสุด สิ่งนี้คือจุดเปลี่ยนที่แท้จริง ที่ทำให้วิถีชีวิตของ
ท่านเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายอย่างจริงจัง พร้อมกับความพยายาม
สร้างสังคมอุดมคติแห่งการใช้แรงงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนทั้งหมด เช่น ชุมชน
ฟินิกซ์ในอาฟริกาใต้ และอาศรมสัตยาเคราะห์ที่เมืองอาหเมดาบาด เมืองหลวงของ
แคว้นคุชราต

คานธี (2529: 388 - 389) กล่าวว่า

คำสอนข้อแรกอยู่ในสมองของข้าพเจ้ามาก่อนแล้ว คำสอนข้อ
ที่สองข้าพเจ้าพอมองเห็นได้โดยง่าย ส่วนคำสอนข้อที่สาม
นั้นข้าพเจ้าไม่เคยคิดมาก่อนเลย, หนังสือ Unto This Last
ได้ช่วยให้ข้าพเจ้าเกิดความกระจ่างแจ้งประจักษ์แสงสว่างแห่งเวลา
กลางวัน ว่าคำสอนข้อที่สองและที่สามนั้นที่แท้ก็บรรจุอยู่ในคำสอน
ข้อแรกนั่นเอง

จึงเห็นได้ว่าอิทธิพลของนักปราชญ์ 2 คนนี้แม้จะปรากฏในทิศทางที่ผิดแผกกัน
อยู่บ้าง แต่ก็จะมีผลหลักการแรกคือมโนทัศน์เรื่องพระเจ้าไว้เสมอ ตลอดจนคือ
ผู้เสนอว่าพระเจ้านั้นอยู่ภายในตัวมนุษย์ และงานของรัสกิน ก็ปรากฏอยู่ในมโนทัศน์
เรื่องพระเจ้า และยังสอดคล้องกับทัศนคติความเชื่อของชาวฮินดูควย จึงจะได้อภิปราย
ต่อไป

3.3.3 มโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า

โดยทั่วไปคานธีปฏิเสธที่จะให้คำนิยามเรื่องธรรมชาติของพระเจ้า เพราะท่านเชื่อว่า พระเจ้าไม่ได้เป็นอย่างที่มนุษย์เป็น หรืออย่างที่มีมนุษย์คาดหวังให้เป็น ความเป็นจริงของพระเจ้าปรากฏอยู่มากมาย และเขาไม่สามารถให้คำนิยามอันจำกัดต่อพระองค์ได้ แต่ก็ไม่ใช่จะปิดทางการบรรยายเกี่ยวกับพระเจ้าไปเสียทั้งหมด เพราะยังมีการบรรยายเกี่ยวกับพระเจ้าได้ 3 วิธีคือ การบรรยายเชิงเปรียบเทียบ การบรรยายเชิงปฏิเสธ และบรรยายโดยวิธีเทิดทูนให้เด่นที่สุด โดยมโนทัศน์พระเจ้าที่คานธีเสนอรวม 3 ประการ จะอาศัยการบรรยายทั้งสามนี้

การบรรยายทั้ง 3 วิธีนี้ เป็นของเฮนรี โทมัส อีควินส์

(กิริติ บุญเจือ: 9) การบรรยายเชิงปฏิเสธคือ ในประสบการณ์ของเรา นั้น หากพบว่าอะไรไม่ดี เป็นความบกพร่อง เราก็ดูใจว่า ในพระเจ้าย่อมไม่มีสิ่งดังกล่าว วิธีเทิดทูนให้เด่นที่สุดคือในประสบการณ์ของเรา หากพบว่า อะไรดี เป็นความสมบูรณ์ ควรยกย่อง เราจึงยกย่องเทิดทูนว่า ในพระเจ้าย่อมมีอยู่เต็มเปี่ยม เช่น พระเจ้าคือความรัก (God is Love) องค์ความดี (God is Goodness) ส่วนวิธีเปรียบเทียบคือ เสรินสองวิธีแรกโดยตระหนักว่า การกล่าวถึงพระเจ้าในแง่ปฏิเสธก็ดี ในแง่เทิดทูนก็ดี คงไม่ลืมนึกว่าเราขอยืมคำศัพท์ที่ใช้กับประสบการณ์ทางผัสสะของเรามาใช้กับพระเจ้า จึงต้องระวังมิให้เข้าใจตามพินัยขณะเป็นอันขาด แต่ต้องเข้าใจว่าเป็นความหมายเชิงเปรียบเทียบเท่านั้น เช่น พระเจ้าคือความรัก มิได้หมายความว่า พระองค์ทรงเป็นความรัก เป็นบ่อเกิดแห่งรัก หรือปฏิเสธความเกลียดชังในพระองค์ แต่ทว่าเราให้ความรักมีความหมายที่เด่นที่สุดเท่าที่จะเทิดทูนได้

ทั้งสามวิธีนี้ไม่ใช่แยกกัน แครวม ๆ กันไปเมื่อต้องอธิบายมโนทัศน์ของพระเจ้าต่อบุคคลอื่น คานธีคงไม่ได้เกี่ยวข้องกับอีควินส์แต่อย่างใด เพียงเพราะในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การบรรยายเกี่ยวกับมโนทัศน์พระเจ้าของนักเทววิทยาย่อมไม่พ้นวิธีการทั้งสามนี้ แม้อันธีจะไม่เห็นด้วยกับการให้คำนิยามต่อพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า เพราะรู้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่นักเทววิทยาจำเป็นต้องสื่อสารกับผู้อื่น คานธีตกอยู่ในสถานการณ์เช่นเดียวกันนี้

ก. พระเจ้าเป็นความจริงที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นเอกภาพของชีวิตทั้งหมด

คานธี (2521: 54) กล่าวยืนยันในทัศนะที่ว่า

ลักษณะของพระองค์เป็นที่รวมแห่งคุณสมบัติทุกประการ
แม้กระนั้นพระองค์ก็ปราศจากความเป็นสามัญ ฉะนั้น
พระองค์จะต้องเป็นบุรุษเพศท่าไม้เสา อันนี้เป็นเรื่องของ
ไวยากรณ์เท่านั้นเอง พระเจ้าตามมโนทัศน์ของเรานั้น
ทรงไว้ทั้งรูปและลักษณะ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงมิได้ทรง
เป็นบุรุษและสตรีเพศ

ข้อความนี้แสดงถึงลักษณะที่เป็นอุทตรภาวะ (transcendent) และอันตรภาวะ
(immanent) และเมื่อพระองค์เป็นที่รวมแห่งคุณสมบัติทุกประการ มนุษย์และสรรพชีวิตทั้ง
หลายจึงมีคุณสมบัติที่เป็นเอกภาพกับพระองค์ด้วย จึงมีนัยต่อไปด้วยความมนุษย์ทุกคนมีส่วนของ
ความจริงอยู่ในตัว ตัวอย่างก็คือ เราอาจจะเคยได้ยินคนที่ปฏิเสธพระเจ้า แต่เราจะ
ไม่ได้ยินคนที่ปฏิเสธความจริง แม้แต่บุคคลที่เลวที่สุดหรือโง่งที่สุดก็ยังมีความจริงบางอย่างอยู่ใน
ในตัวของเขา เราทุกคนต่างเป็นส่วนความจริงสากลของธรรมชาติ (ทิวทัศน์ ปรุทพริก
วิทัศน์ 2527: 16)

คานธีจึงมีความเชื่อว่าการอุทิศตนเพื่อสัจจะเป็นเหตุผลเดียวสำหรับการดำรงอยู่ของ
มนุษย์ หากว่าเรามีอยู่ได้เพราะมีพระเจ้าอยู่ สัจจะในฐานะแห่งพระเจ้าย่อมค่าจุนเราอยู่
และชีวิตมนุษย์ย่อมมีกฎเกณฑ์บางประการ เป็นวิถีพาไปสู่การค้นพบสัจจะ

นอกจากนี้มโนทัศน์ที่ว่าพระเจ้าเป็นความจริงที่ยิ่งใหญ่ที่สุด มีนัยที่นำไปสู่ข้อสรุป
เกี่ยวกับคุณสมบัติของพระเจ้า และการปฏิเสธความเชื่อแบบอเทวนิยม ดังนี้

(1) พระเจ้าไม่ใช่มอเลกุลของความชั่วร้าย

การยืนยันว่าพระเจ้าเป็นที่รวมแห่งคุณสมบัติทุกประการนี้สนับสนุนเหตุผลว่า ความ
เลวร้ายทั้งหมดนี้มาจากพระองค์ด้วยหรือไม่ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (Chaiwat 1981:175)
อธิบายว่าในทัศนะของคานธี ความชั่วร้ายเกิดจากความบกพร่อง 3 ประการคือ

(1.1) พระเจ้าสถิตอยู่ในที่อันไม่เหมาะสม

God in the wrong place

(1.2) สัจจะหรือความดีไม่ปรากฏในที่นั้น

Truth or good misplaced

(1.3) ความชั่วร้ายไม่ใช่การมีอยู่ที่แบ่งแยกออกไปด้วย
ประการทั้งปวง

Bad has no separate existence at all

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าทัศนะข้างต้นยังคงอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับ
เมทาฟิสิกส์เพิ่มเติม นั่นคือ ประการแรก พระเจ้าสถิตอยู่ในที่อื่นไม่เหมาะสมนั้น
หากพิจารณาจากมโนทัศน์อื่นคู่แล้ว พระเจ้าทรงเป็นทั้งอัครภาวะ ที่อยู่เหนือ
ปรากฏการณ์ทั้งปวง และอัครภาวะ คือตั้งอยู่ภายในตัวตน และสถิตทั่วไปใน
จักรวาล ยังมีที่ใดที่ไม่เหมาะสมสำหรับพระองค์อยู่ได้อย่างไร ถ้าหากที่นั่นมีอยู่
จริง อะไรรองรับความมีอยู่ของที่อื่นไม่เหมาะสมนั้นเล่า หากคำตอบคือ ความ
ชั่วร้ายรองรับความมีอยู่นั้น ก็เท่ากับว่า ความชั่วร้ายมีอยู่จริง ต่างหากจากความ
มีอยู่ของพระเจ้า

ในประการที่สอง สัจจะไม่ได้ปรากฏในที่นั้น หมายความว่า ยังมีที่ว่าง
ที่พระเจ้าไม่ได้สถิตอยู่เช่นนั้นหรือ และในประการสุดท้ายที่ ความชั่วร้ายไม่ได้มี
อยู่โดยแบ่งแยกออกไปด้วยประการทั้งปวง หมายความว่า ความชั่วร้ายโคปะปนอยู่
กับความดีเช่นนั้นหรือ

ในสองประการแรกจะเห็นได้ว่า คำอธิบาย การมีอยู่ของความชั่วร้าย
โดยอ้อม โดยใช้ "เทศะ" (Space) เข้ามาประกอบคำอธิบาย ในประการที่สาม
คือ การยอมรับว่าความชั่วร้ายมีอยู่ แต่ไม่ได้แบ่งแยกออกไป ความมีอยู่ของความ
ชั่วร้าย เหมือนกับความมีอยู่ของสิ่งอื่น ๆ

ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า เป็นไปได้ที่คานธี จะอธิบายความชั่วร้ายโดยอาศัย
อภิปรัชญาของฮินดู ที่แบ่งโลกออกเป็น วัฏจักรโลกุตตระ และวัฏจักรโลกแห่ง
ปรากฏการณ์ วัฏจักรโลกแห่งปรากฏการณ์นั้นอยู่ภายใต้ กาละและเทศะ (Time and
Space) มีความเปลี่ยนแปลง และความบกพร่องต่าง ๆ ความชั่วร้ายอันเกิดจาก
ความไม่เหมาะสม 3 ประการนั้น เกิดจาก "ความซาด" หรือ "ความบกพร่อง"
เช่น ความสมบูรณ์ซาดไป จึงเกิดที่หรือภาวะอันไม่เหมาะสม และ (ดูเหมือน) ใน
ที่ใดที่หนึ่ง พระเจ้าหรือสัจจะไม่ได้ปรากฏอยู่

และสุดท้ายคือ ความชั่วและความดี อาจตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต่างถูก
 คัดสินให้แปรสภาพของคนไป บางครั้งในสถานการณ์หนึ่ง ความดีก็กลายเป็นความ
 ไม่เหมาะสมได้ ขณะที่ในอีกสถานการณ์หนึ่ง การกระทำที่เคยเป็นความชั่วร้ายได้
 กลายเป็นสิ่งที่ควรกระทำและเหมาะสมอย่างยิ่ง

ความชั่วร้ายจึงเป็นของโลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น เมื่อเทียบกับ
 โลกอุคตระแล้ว การมีอยู่ของมันคือ มายาภาพ หรือไม่มีอยู่จริงทั้งสิ้น

แต่สำหรับมนุษย์ซึ่งอาศัยอยู่บนโลกนี้ จำเป็นต้องยึด รั้งในสิ่งที่ยังจับต้องได้
 เขาจึงยังคงทำสองสิ่งพร้อมกันคือ ยอมรับความมีอยู่ของความชั่วร้าย เพื่อที่จะ
 เลือกทำความดี และในระคับหนึ่งของการบรรลุศักยภาพภายใน ทำให้เขาสามารถ
 ปฏิเสธ ความไม่มีอยู่จริง ของสิ่งชั่วร้ายด้วย

เหตุผลว่า ทำไมโลกนี้จึงบงกชพร้อม มีความซุก ความไม่สมบูรณ์ ย่อม
 เป็นเหตุผลเฉพาะของพระเจ้าเท่านั้น

(2) ปฏิเสธความเชื่ออเทวนิยม

การที่คานธีบรรยายว่าพระเจ้าปรากฏอยู่ในตัวมนุษย์ด้วย
 เหมือนกัน ทำให้ "...ผู้ที่สงสัยว่าพระเป็นเจ้ามีจริงหรือไม่นั้น เขาจะประสบกับ
 ความหายนะ ผู้ที่ปฏิเสธว่า ไม่มีพระเป็นเจ้า เขายอมปฏิเสธตนเองด้วย..."
 (คานธี 2521: 74) เพราะการมีอยู่ของพระเจ้าภายในมนุษย์ สอดคล้องกับการ
 แสวงคุณค่าเท่าที่จะเป็นไปได้สำหรับปัจเจกบุคคล หากพระเจ้าอยู่ในตัวมนุษย์จริง
 และเขาปฏิเสธการมีอยู่นั้น การแสวงหาคคุณค่ายอมรับทิศทางและเป้าหมาย

และเมื่อเราพิจารณาประกอบกับคำกล่าวของท่านที่ว่า ท่าน
 โคซามัสธาราแห่งลัทธิอเทวนิยมเสียแล้วนั้น น่าจะเพียงพอในการปฏิเสธหลักการ
 อเทวนิยมทั้งหลาย ทั้งการปฏิเสธพระเจ้าอย่างสิ้นเชิง หรือแม้แต่การละเว้นที่จะไม่
 พิจารณาหรือตอบ คำถามของศาสนาพุทธ เพราะเห็นว่าเป็นหนึ่งในคำถามที่ไม่ควรถาม
 เป็นต้น

มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าของคานธีจึงเป็นมโนทัศน์ของนักเทวนิยม ความเป็น
สากลของคำบรรยายของท่านไม่อาจข้ามขอบเขตไปสู่ การเล็งเห็นลักษณะสากลของ
ทุกศาสนาได้

สัจจะ คือ พระเจ้า

สัจจะ คือ พระเจ้าแห่งลัทธิเทวนิยม

ทำให้ขอเสนอของคานธีเองที่ว่า ทุกศาสนาต่างมีพื้นฐานทางศีลธรรม
เหมือนกัน และหัวใจของศีลธรรมก็คือ สัจจะ หรือความจริง (คานธี 2523: 17)
เป็นไปได้โดยสิ้นเชิง แม้กระทั่งการกล่าววาทะ

ความเชื่อในพระเจ้าเป็นเจ้าในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็น
พื้นฐานของศาสนาทุกศาสนา แต่ข้าพเจ้าไม่คิดว่าเป็นโลก
นี้จะมีเพียงศาสนาเดียวใด... น่าจะต้องมีหลายศาสนา
เพื่อให้เหมาะสมกับนานาจิต และนานากาลละเทศะ
(คานธี 2523: 154)

ศาสนาที่คานธีหมายถึง ย่อมจำกัดเฉพาะลัทธิเทวนิยม หรือศาสนาที่มีความ
เชื่อในพระเจ้าเท่านั้น และถ้าหากว่าคานธีจะยืนยันแข็งขันว่า ในลัทธิเทวนิยมที่
ท่านเห็นว่า แห้งแล้ง ซากชีวิตชีวา ไม่อาจทำให้มนุษย์บรรลุคุณค่าสูงสุดได้ ก็ยัง
มีความเชื่อในพระเจ้ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งนั้น นอกจากจะเป็นการขัดแย้งกับความเชื่อ
ของตนเองอย่างชัดเจนแล้ว ยังคงไคร้รับการรับรองจากลัทธิเทวนิยมอีกครั้งหนึ่งด้วย
ซึ่งกรณีนี้ไม่น่าจะเป็นไปได้เลยที่ลัทธิเทวนิยมจะยอมรับความเชื่อในพระเจ้าในลัทธิ
ของตนเอง

ข. พระเจ้าอยู่ในความรัก และการเสียสละ (Love and Sacrifice)

ในการบรรยายของคานธีในที่ต่าง ๆ นั้น รวบรวมมโนทัศน์ของ
พระเจ้าไว้อย่างมากมาย อาทิ

พระเจ้าคือบางสิ่งที่เราสามารถรู้สึกถึงได้แต่รู้ไม่ได้
 พระเจ้าคือสัจจะและความรักคือ จริยศาสตร์และศีลธรรม
 ความไม่กลัวเกรงใจ ๆ คือแหล่งกำเนิดของประทีปและ
 ชีวิต... เป็นลัทธิเทวนิยมของพวกอเทวนิยม... เป็นแกนแท้
 อันบริสุทธิ์... เป็นความอุกฤษและน่าสะพรึงกลัว เป็นนัก
 นิยมประชาธิปไตยที่สุดเท่าที่โลกรู้จัก เป็นทรราชย์ที่ยิ่งใหญ่
 ที่สุดเท่าที่โลกเคยรู้ เรามิได้ เป็น พระองค์เท่านั้นที่ เป็น
 (Bose 1968: 3)*

คำบรรยายนี้รวมการบรรยายแบบปฏิเสธ เทียบเท่าสูงสุด และเชิง
 เปรียบเทียบไว้ด้วยกันทั้งหมด ทุกคำบรรยายคือ ความพยายามในการ เสนอมนโนทัศน์
 ของพระเจ้าเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่คำบรรยายที่สำคัญที่สุด และสัมพันธ์กับแก่นความ
 คึกเรื่อง "สัจจะ" ของคานธีคือ มโนทัศน์คานธีความรัก

คานธีก็กล่าวไว้ดีกว่า

* อังจากวารสาร Young India (5 มีนาคม 1925) หน้า 81
 หากเปรียบเทียบกับวารสารชื่อเดียวกัน ฉบับวันที่ 31 ธันวาคม 1931 หน้า 3
 จะเห็นว่าคานธีเปลี่ยนคำพูดจาก "พระเจ้าคือสัจจะและความรัก" ในปี 1925 เป็น
 "สัจจะคือพระเจ้า" ในปี 1931

คำบรรยายภาษาอังกฤษความว่า

God is that indefinable something which we all feel
 but which we do not know. To me God is Truth and Love, God is
 ethics and morality. God is fearlessness, God is the source of
 light and life...He is even the atheism of the athiest...He is the
 purest essence...He is patient but He is also terrible. He is the
 greatest democrat the world know. He is the greatest tyrent ever
 know. We are not, He alone Is.

▼ ความเหี้ยมโหดทั้งหลายที่พุ่งไปที่ข้าพเจ้า ไคแจกแจงให้ท่านทราบ
 ข้าพเจ้าไคมาถึงขอสรุปที่เป็นค่านิยมว่า สัจจะคือพระเจ้า นี่
 ไคไคความพึงพอใจสูงสุดแก่ข้าพเจ้า และเมื่อท่านคองการที่
 จะพบสัจจะในฐานะแห่งพระเจ้า วิธีการที่หลีกเลี่ยงไม่ไคก็คือ
 ความรัก (Love) , เช่น อหิงสา (Non - Violence) และ
 เป็นความเหี้ยมโหดว่า ข้าพเจ้าเชื่อว่าในท้ายที่สุด วิธีการและ
 เป้าหมายเป็นค่าที่แปร เปลี่ยนแทนที่กันไค ข้าพเจ้าจึงไม่ลังเล
 ที่จะกล่าววว่า พระเจ้าคือความรัก (Bose 1968: 4 - 6)*

สำหรับมนุษย์ "ความรัก" แม้จะมีค่านิยมที่แสดงความรู้สึกชื่นชมขึ้น เจ็บปวด
 เป็นองค์ประกอบอยู่มากเพียงไค ความรู้สึกต่อความรักก็ยัง เป็นความรู้สึกที่ดีมากกว่า
 ความรู้สึกร้าย ๆ ทั้งหลาย ในท่านองเกี่ยวกับที่ คำบรรยายว่า พระเจ้าคือความรัก
 เปรียบเสมือนค่านิยมที่มีชีวิตชีวา และจับต้องไคมากที่สุดคือคำถามว่า เมื่อเราจินตนาการ
 ถึงพระเจ้า ความคิดค่านิยมไคเหล่านี้แสดงถึงพระองค์ไคคี่ที่สุด และประจักษ์แจ้งไคใน
 ชีวิตสามัญ ค่านิยมให้คำตอบว่า ความรักนั้นเอง

ค่านิยมกล่าวไว้ในที่แห่งหนึ่งว่า

นักวิทยาศาสตร์บอกแก่เราว่า หากปราศจากการมีอยู่ของ
 อานาจคิงกูกระหว่างอะตอมที่กอบปรึชเป็นโลกเรานี้แล้ว ทุกสิ่ง
 ก็จะถูกกลายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย และเราก็จะไม่มียุอีกต่อไป และ
 เมื่อมีอำนาจคิงกูกระหว่างวัตถุที่ไรชีวิต ก็ยอมมีปรากฏอยู่ใน
 สรรพชีวิตควย: และชื่อของแรงคิงกูกระหว่างสรรพชีวิตนี้ก็คือ
ความรัก, เราสังเกตเห็นไคความสัมพันธ์ระหว่างพวกคิบลูก
 ระหว่างพี่ชายและพี่สาว, เพื่อนกับเพื่อน มฤเราคองเรียมู
 ที่จะจัดการกับอำนาจนี้เพื่อที่ไคเรามีความรเกี่ยวกับพระเจ้าไค
 ที่ซึ่งมีความรัก ที่นั่นมีชีวิต ความเกลียดชังนำไปสู่การทำลาย
 ลาง (Naravan 1969: 159)**

* อ้างจากวารสาร Young India (31 ธันวาคม 1931)

** อ้างจากวารสาร Young India - (5 พฤษภาคม 1920) หน้า 7

ดังนั้นทัศนะต่อเรื่อง ความรักอันยิ่งใหญ่ นี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากศาสนา คริสต์ ที่ว่า "พระเจ้าทรงรักมวลมนุษย์" คำอธิบายเกี่ยวกับการปกครองของพระเจ้า บนสวรรค์และโลกที่ว่า "เมื่อมนุษย์ปฏิบัติกฎแห่งศีลธรรมจนกลายเป็นกฎสากลแล้ว พระเจ้าจะทรงปกครองโลกเสมือนกับที่ทรงปกครองสวรรค์ เรารู้จักโลกและเราก็คือ คนแปลกหน้าสำหรับสวรรค์" (Naravan 1969: 159)* และสำหรับบุคคลผู้ ค้นพบกฎแห่งความรัก (Law of Love) แล้วเขายอมเป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ ยิ่งกว่านักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เลยที่เกี่ยว

ความรักสัมพันธ์กับการ เสียสละหรือการให้ด้วยความถ่อมตน (Humility) อย่างยิ่งของผู้เสียสละ และการแสวงหาสัจจะของท่านในประสบการณ์และการศึกษา ศาสนาต่าง ๆ ก็ทำให้ท่านพบกับคำว่า "จาคธรรม" หรือ การเสียสละว่า เป็นสิ่ง ประเสริฐที่สุด ในบรรดาคำสอนของศาสนาทั้งหมด จึงทำให้ท่านประมวลความสำคัญ ของการ เสียสละเข้ามาอยู่ในมโนทัศน์ของพระเจ้าด้วย

และสำหรับความถ่อมตนแล้วเราคงไม่เอามาปะปนกับเรื่องของจรรยา มารยาท บางคนสามารถที่จะลบล้างเกียรติของตนเองลงเพื่อผู้อื่น แม้ว่าหัวใจของเขา เติมไปด้วยความขมขื่น สิ่งนี้ไม่ใช่ความถ่อมตนแต่เป็นเรื่องของความฉลาดแกมโกง สำหรับผู้ของการแสวงหาความจริง เขาต้องพร้อมที่จะลดตัวเองลงให้เหลือศูนย์และ เมื่อมนุษย์สามารถรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกันด้วยใจบริสุทธิ์ และรับใช้เพื่อนมนุษย์ด้วยความ ถ่อมตนอย่างยิ่ง พระเจ้าก็จะปรากฏอยู่ต่อหน้าเขา เพราะความรักและการรับใช้ ด้วยความเสียสละและถ่อมตนนั้นคือ พระองค์ มีใจอื่นใดเลย

ดังนั้นเมื่อท่านอธิบาย มโนทัศน์ของพระเจ้าว่า พระองค์คือความรัก จึงไม่เป็นเพียงอธิบายหรือเน้นถึงความสำคัญของความรัก และการให้ต่อผู้อื่นด้วย ความเสียสละที่ทุกคนควรมี แต่เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกเกี่ยวกับพระเจ้า หรือ การปรากฏของพระองค์ในทุกความรู้สึกรักอันบริสุทธิ์ที่มนุษย์มีต่อกัน

และเป็นข้อยืนยันว่า ความรักคือความจริงของธรรมชาติ ซึ่งแผ่ซ่านไป
ทุกแห่งในโลกและสรรพสัตว์ทั้งหมด มีอยู่ในทุกชีวิตที่รู้สึกนึกได้ ความรักไม่ใช่เพียง
อารมณ์ของมนุษย์ แต่เป็นสสารัตถะของจักรวาล และไม่มีใครปฏิเสธความมีอยู่ของ
ความรักได้

ค. พระเจ้าอยู่ภายในตัวมนุษย์

คานธีเกิดในช่วงปลายสมัยวิกตอเรียนของอังกฤษ คือช่วงระหว่างศตวรรษ
ที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีบรรยากาศของการต่อสู้ระหว่างความคึกคักอาณานิคม
และการปลดปล่อยตัวเอง ในลัทธิเทวนิยมได้มีการตีความใหม่ ๆ เกี่ยวกับพระเจ้า
ซึ่งไม่ใกล้ชิดแต่บนสรวงสวรรค์อีกต่อไป พระเจ้าทรงอยู่กับมวลมนุษย์เรา
ขณะนั้นคอลอสตอยเขียนหนังสือเรื่อง อาณาจักรของพระเจ้าอยู่ภายในตัวท่าน ส่วนลัทธิ
อเทวนิยม เช่น มาร์กซิสม์ ก็โค่นถอนทฤษฎีทางการเมือง เพื่อยกกระชับของชนชั้นที่
ถูกกดขี่

ประเทศอินเดีย อยู่ในช่วงที่เรียกว่า ยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมฮินดู
(The Hindu Renaissance) ปัญญาชนชาวอินเดียคนหาระบบวิธีที่จะปฏิรูปสังคม
และพยายามสร้างกระแสต้านทานวัฒนธรรมตะวันตก ผู้นำของปฏิริยานี้เรียกร้องที่
จะหันไปสู่คุณค่าทางจิตใจแบบฮินดู และเทิดทูนอารยธรรมโบราณของตนเองว่า
"มารคาแห่งอินเดีย" (Mother India) สวามี วิเวกนันตะ (Washaw
1974: 85) ผู้นำขบวนการนี้คนหนึ่งซึ่งคานธีนับถือมาก กล่าวไว้ว่า... "ไม่มีศาสนา
ใดในโลกนี้ที่จะเทิดทูนศักดิ์ศรีของมนุษยชาติและใส่ใจต่อคนยากจนและผู้ต่ำต้อย เช่น
ศาสนาฮินดู และขบวนการนี้ประกาศว่า "ให้หาพระเจ้าในมนุษย์เถิด พระองค์ปรากฏว่ามี
เจิดจ้านในมนุษยมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด"

โดยกระแสเช่นนี้เองที่ลัทธิชาตินิยมก่อตัวขึ้น และทำให้ชาวฮินดูแปลกแยก
ออกจากชาวมุสลิม ภายหลังความขัดแย้งนี้บานปลายมากขึ้น เมื่ออังกฤษปลดปล่อย
อินเดีย จนฝ่ายมุสลิมแยกตัวออกไปเป็นประเทศปากีสถานตะวันตกและตะวันออก และ
(อาจ) เป็นสาเหตุให้คานธีถูกยิงเสียชีวิตในที่สุด

ผู้วิจัยเห็นว่ากระแสอิทธิพลจากภูมิปัญญาทั้งตะวันตกและตะวันออก
คลอเคลียบุคลิกภาพส่วนตัวของคานธีมีส่วนร่วมกันในการเล็งเห็นความจริงที่ว่า พระเจ้า
อยู่ท่ามกลางมนุษย์ และอยู่ในตัวมนุษย์ และที่สำคัญยิ่งคือ เราจะเล็งเห็นพระองค์
ได้ง่ายที่สุด ในหมู่นักยากไร้หรือผู้ต่ำต้อยที่สุดในสังคม คานธีกล่าวว่า

และข้าพเจ้ารู้ว่าพระเจ้าถูกพบได้ง่ายที่สุดในสิ่งสร้างอันต่ำต้อย
มากกว่าในความสูงส่งและเยือกหยิ่ง ข้าพเจ้าต่อสู้เพื่อให้เขาถึง
สถานะอันต่ำต้อยนั้น ข้าพเจ้าไม่สามารถกระทำใดหากปราศจาก
การรับใช้ ดังนั้นความปรารถนาของข้าพเจ้าก็คือรับใช้ชนชั้นที่ถูก
กดขี่ และดังนั้นข้าพเจ้าไม่สามารถบรรลุนทางแห่งการรับใช้
ผู้อื่นได้ หากไม่เข้าสู่วงการเมืองที่จะทำให้เราโคพบตัวคนของ
เราเอง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่เป็นนาย แต่คือผู้รับใช้ที่สุภาพแห่ง
อินเดียน และทั้งหมดนี้ต้องการเพียงความถ่อมตนเท่านั้น

(Narayan 1969: 533)*

ผู้วิจัยเชื่อว่าในทัศนะที่ว่าเราจะพบพระเจ้า ได้ง่ายที่สุด ในหมู่นักยากไร้
นั้น จะเป็นไปได้เมื่อมีความสัมพันธ์อันเหมาะสมระหว่าง ผู้ให้อันมีใจบริสุทธิ์ด้วย
ความรักและถ่อมตนอย่างยิ่ง และผู้รับซึ่งชื่นชมต่อสิ่งที่ได้รับอันเหมาะสมกับตัวเขา
พระเจ้าปรากฏขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์นี้

อนึ่งทัศนะเรื่องนี้ไม่สามารถนำไปสู่การสรุปว่า คนจนหรือผู้ยากไร้เป็น
"คนดี" กว่าเศรษฐี หรือชนชั้นสูง มโนทัศน์ที่ว่าพระเจ้าอยู่ในมวลมนุษย์และ
เราสามารถแลเห็นพระองค์ได้ชัดเจนที่สุดในหมู่นักยากไร้ อยู่ที่เหตุผลว่ามนุษย์ของ
อยู่ในสังคม และควรมีความรักต่อกัน และความทุกข์ยากของมนุษย์เท่านั้นที่ทำให้
ความรักมีโอกาสเปล่งอาณาภาพได้เต็มที่ ผู้ให้ตระหนักว่าสิ่งที่เขาทำไปเล็กน้อยเมื่อ
เทียบกับกิจกรรมของพระเจ้า และผู้รับซึ่งถวิลหาความทุกข์ยากมานั้น ตระหนักถึงการ
มีอยู่ของพระเจ้า ผู้ให้ชีวิตและช่วยให้เขาอยู่รอด

* อ้างจากวารสาร Harijan (11 ตุลาคม 1924) หน้า 298

3.4 ลักษณะมนุษยนิยมในมโนทัศน์เรื่องพระเจ้า

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สองว่า ลักษณะมนุษยนิยมจะให้ความสำคัญกับความคิดใคร่ครวญ ความคิดหนึ่งว่ามีลักษณะมนุษยนิยมสอดแทรกอยู่ ดังนั้นการพิสูจน์ ให้ปรากฏได้ว่าแก่นความคิดของคานธีตรงกับลักษณะมนุษยนิยม จึงเป็นขั้นตอนแรกที่จะนำไปสู่การพิสูจน์ว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ และทัศนะค่านิยมเมืองก็ตรงกับลักษณะมนุษยนิยมด้วย

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจที่ถูกทอไขแก่นความคิดเรื่อง "สัจจะคือพระเจ้า" คือการเล็งเห็นความแตกต่างของสัจจะในสองระดับ คือสัจจะในระดับสัมพัทธ์สัจ และสัจจะในระดับปรมาตสัจ และเมื่อประกอบกับการพิจารณา มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าที่ว่า พระเจ้าคือความจริงที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นเอกภาพของชีวิตทั้งหมด พระเจ้าอยู่ในความรัก และพระเจ้าอยู่ในความเมตตา มโนทัศน์พระเจ้าทั้งสามประการนี้ย่อมแสดงว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์สัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของพระเจ้า พระเจ้ามีอยู่จริงและมนุษย์เท่านั้นที่สามารถรู้พระหน้เกี่ยวกับพระองค์ได้ แต่เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์ และมนุษย์ยังไม่สมบูรณ์พอที่จะพระหน้ในพระเจ้าได้อย่างแท้จริง ความรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับพระเจ้าจึงต้องดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อม

ดังนั้นมนุษย์จึงต้องยึดสัมพัทธ์สัจไว้ก่อนชั่วคราว เพื่อเป็นวิถีทางที่ถูกทอไขในการเข้าถึงพระเจ้าหรือปรมาตสัจ การยึดสัมพัทธ์สัจนี้ต้องอาศัยความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อพระเจ้า ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นศูนย์กลางของการพิจารณาปัญหาทั้งหมดในความหมายที่ว่ามนุษย์ต้องตัดสินใจที่จะมีความศรัทธาในพระเจ้า และแสวงหาวิธีการต่างๆ เพื่อบรรลุถึงพระองค์ คานธีมีความเชื่อว่ามนุษย์และชีวิตของเขาเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งต่อการทดสอบสัจจะ หรือสัจจการแห่งตน.